

DOI: [10.22034/wasj.2025.534118.1099](https://doi.org/10.22034/wasj.2025.534118.1099)

West Asia Journal (WAJ)
Vol 2, No 4 Winter 2025
Received Date: 07/11/2024
Accept Date: 10/27/2024
Article Type: Original
Research
PP: 58-100

فصلنامه غرب آسیا
سال ۲، شماره ۴، زمستان ۱۴۰۳
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۰۲۱
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۰۶
نوع مقاله: علمی - پژوهشی
صفحات: ۵۸-۱۰۰

گذار تاریخی کردها؛ از مبارزه مسلحانه به کنش سیاسی پس از انحلال

پ.ک.ک

دکتر معصومه فلاحتی^۱

This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

چکیده:

تحولات اخیر جنبش کردی در خاورمیانه، به ویژه انحلال تاریخی حزب کارگران کردستان (پ.ک.ک) در ۱۲ مه ۲۰۲۵، یکی از نقاط عطف ژئوپولیتیکی منطقه محسوب می شود. این گروه که در سال ۱۹۷۸ با هدف تاسیس دولت مستقل کردی تاسیس شد، پس از چهار دهه مبارزه مسلحانه (۲۰۲۵-۱۹۸۴) و ده ها هزار کشته، سرانجام تحت تاثیر ترکیبی از فشارهای نظامی، تحولات ایدئولوژیک و دگرگونی های منطقه ای، راهبرد خود را به طور بنیادین تغییر داد. محور این تحول گذار از پارادایم خشونت محور به کنش سیاسی است، گذاری که ریشه در تحول فکری رهبر زندانی پ.ک.ک (عبدالله اوجلان) از دهه ۱۹۹۰ دارد، جایی که تئوری نظام سیاسی مشارکتی، مبارزه برای خودگردانی غیرمتمرکز در چارچوب دولت های موجود را جایگزین آرمان استقلال طلبی کرد. سوال اصلی آن است که تحول هویت جمعی کردها در تعامل با گفتمان های سیاسی منطقه ای چگونه گذار پ.ک.ک از مبارزه مسلحانه به کنش سیاسی را ممکن ساخت؟ فرضیه ای که مطرح می شود آن است که بازتعریف هویت کردی از ملت انقلابی استقلال طلب به جامعه دموکراتیک درون حاکمیتی تحت تاثیر گفتمان سازی اوجلان حول "کنفدرالیسم دموکراتیک" ساختار منافع پ.ک.ک را تغییر داد و گذار از خشونت به کنش سیاسی را عقلانی سازی کرد. روش پژوهش از نوع پژوهش کیفی با رویکردی توصیفی - تحلیلی است. یافته های پژوهش مبتنی بر نظریه سازه انگاری نشان می دهد باز تفسیر هویت کردی به عنوان ذی نفع دموکراسی ترکیه و نه دشمن استقلال طلب با

^۱ دانش آموخته دکتری روابط بین الملل، گروه روابط بین الملل، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران، ایمیل:

ایجاد هنجارهای مشترک و بازتعریف منافع ملی ترکیه، زمینه ساز انحلال شد، اما پیامدهای منطقه ای ناهمگون در منطقه ناشی از تضاد هویت های ملی با این هویت جدید است.

کلیدواژه ها: انحلال، گذار سیاسی، کنفدرالیسم دموکراتیک، ساختار سیاسی ترکیه، ژئوپولیتیک کردها.

۱- مقدمه

جنبش کردی معاصر در ترکیه با تاسیس حزب کارگران کردستان (پ.ک.ک) در سال ۱۹۸۷ در بستر سرکوب سیستماتیک هویت کردی توسط دولت کمالیستی ترکیه شکل گرفت. این حزب با الهام از ایدئولوژی مارکسیسم-لنینیسم و با آرمان تشکیل کردستان مستقل در سال ۱۹۸۴ مبارزه مسلحانه را آغاز کرد که به یکی از طولانی ترین و خونبارترین درگیری های قومی قرن بیستم تبدیل شد و از پیامدهای آن ده ها هزار کشته، هزاران روستای تخلیه شده در کردستان عراق و ایجاد نسلی آواره بوده است. اما دهه ۱۹۹۰ و تحولات در این دهه نقطه چرخشی در جنبش کردی بود. فروپاشی بلوک شرق بحران معنا را در گفتمان چپ انقلابی پ.ک.ک ایجاد نمود و جنگ داخلی سوریه در سال ۲۰۱۱ با ایجاد خلاء قدرت زمینه ظهور «روژآوا» را به عنوان آزمایشگاه خودمدیریتی دموکراتیک به وجود آورد.

اوجالان در زندان امرالی با انتشار مانیفست «جامعه دموکراتیک» مبانی نظری انحلال را ترسیم کرد که این تحول فکری سه لایه داشت، از سوسیالیسم دولتی نقد می کند

و در نامه تاریخی خود اشاره می‌کند پ.ک.ک تحت تاثیر سوسیالیسم واقع‌گرای قرن بیستم بود که با فروپاشی آن بحران معنایی ما آغاز شد. (خبرگزاری تسنیم، ۱۴۰۳) گذار از دولت-ملت به دموکراسی و جایگزینی مفهوم حاکمیت ملی با خودگردانی مردمی مبتنی بر کمون‌های محلی، فمینیسم و بوم‌گرایی لایه‌ای دیگر از این تحول فکری است و بازتعریف هویت کردی و عبور از گفتمان ملت انقلابی استقلال طلب به گفتمان دموکراتیک درون حاکمیتی سومین لایه از این تحول فکری بود. این تحول ساختار منافع پ.ک.ک را تغییر داد و کنش سیاسی را عقلانی‌سازی کرد.

انحلال پ.ک.ک محصول تعامل فشار نظامی ترکیه، تحولات ژئوپولیتیک و فشار هنجارهای بین‌المللی بوده است. توانمندی پهبادی ارتش ترکیه موجب کاهش فضای مانور چریک‌ها در قندیل شد و عملیات مشترک ترکیه - اقلیم کردستان عراق بر محاصره پایگاه‌های سنجار و ماوت تاثیر گذاشت. (دستمالی، ۱۴۰۴) انحلال پ.ک.ک نظم امنیتی خاورمیانه را دگرگون کرده و پیامدهای آن بی‌تردید کشورهای ترکیه، عراق، سوریه و ایران را تحت تاثیر قرار می‌دهد که ممکن است این کشورها را با چالش‌های امنیتی و تحولات سیاسی مواجه سازد.

این گذار از مبارزه مسلحانه به کنش سیاسی با چالش‌هایی مواجه است که از خلع سلاح تا بازتعریف هویت را شامل می‌شود. فرآیند انحلال با موانع متعدد ساختاری روبروست که از آن جمله به خلع سلاح و مدیریت زرادخانه عظیم پ.ک.ک، اختلاف حزب دموکرات کردستان (KDP) و اتحادیه میهنی (PUK) بر سر جذب نیروهای سابق، ناتوانی ترکیه در پاسخ به مطالبات اقتصادی مناطق شرقی، تناقض میان تمامیت ارضی دولت‌ها و حق تعیین سرنوشت کردها و شکاف میان رهبران قدیمی وفادار به اوجالان و نسل جدید که خواهان مبارزه پارلمانی است می‌توان اشاره کرد (تابناک، ۱۴۰۴).

انحلال پ.ک.ک اگرچه نقطه پایانی بر یک دوره طولانی چهار دهه‌ای خشونت است، اما پرسش‌های بنیادینی را بی‌پاسخ گذاشته است. این پرسش که آیا مدل کنفدرالیسم دموکراتیک با ساختار دولت-ملت‌های موجود سازگاری دارد؟ آیا ترکیه می‌تواند با اصلاح قانون اساسی فضایی برای خودگردانی کردها ایجاد کند؟ آیا این گذر الگویی برای حل منازعات قومی در خاورمیانه خواهد بود؟

این مقاله با ترکیب رویکرد تاریخی و تحلیل گفتمان، در پی واکاوی این چرخش پارادایمی است. انحلال پ.ک.ک. نه شکست که تولد دوباره جنبشی است که از دل خاکستر خشونت، سیاست دموکراتیک را باز می‌آفریند.

از آن‌جا که پژوهش درباره پ.ک.ک. و انحلال آن به دلیل تاثیرات تاریخی - امنیتی بی‌بدیل آن حیاتی است پژوهش‌هایی در این زمینه صورت گرفته که به اختصار به برخی از آن اشاره می‌شود.

استینسون (۲۰۲۵) در کتاب ظهور و رستگاری پ.ک.ک.، کاوشی جذاب از انحلال گروه شبه نظامی کرد پس از چهار دهه مبارزه و تلاش برای صلح را ارائه می‌دهد و نیروهای پشت پرده انحلال پ.ک.ک. را آشکار می‌کند و پیامدهای آن را برای سیاست از هم گسیخته ترکیه، خودمختاری متزلزل کردهای سوریه و چالش‌های ادغام مجدد در کوه‌های قنديل عراق بررسی می‌کند. کرایمسنیک (۲۰۲۵) در مقاله خوانشی از خودانحلالی پ.ک.ک. و پیامدهای آن برای خاورمیانه، در پی پاسخ به این پرسش است که انحلال پ.ک.ک. چه معنایی برای جنبش‌های رهایی‌بخش کرد دارد و بیان می‌دارد که این تحول، الگوهای سنتی مقاومت مسلحانه را به چالش می‌کشد و بر ضرورت انطباق‌پذیری، تاب‌آوری و بازتعریف قدرت در قالب‌هایی نوین و کمتر مرئی تاکید می‌ورزد. رائر (۲۰۲۵) در مقاله انحلال

پ.ک.ک: خداحافظی طولانی با پیشتازی، به تحلیل انتقال ساختاری از پ.ک.ک به اتحادیه جوامع کردستان و تاثیر جنبش فمینیستی بر دگرگونی ایدئولوژیک این گروه می‌پردازد. کاراولی (۲۰۲۵) در مقاله پایان پ.ک.ک؟ به پیوند تاریخی پ.ک.ک با حافظ اسد و بحران امنیتی پس از سقوط دمشق می‌پردازد و سناریوهای ادغام YPG در ارتش سوریه را بیان می‌دارد. باتلر و توکسabay (۲۰۲۵) در مقاله‌ای با عنوان پ.ک.ک کرد به شورش ۴۰ ساله ترکیه پایان داد و امیدی برای ثبات منطقه‌ای به ارمغان آورد، واکنش‌های اردوغان و شرط‌های پ.ک.ک برای خلع سلاح را بیان می‌دارد و تاثیر انحلال بر بورس استانبول و ارزش لیر را مطرح می‌کند.

در آثاری که ذکر شد صرفاً به تحول ایدئولوژیک پ.ک.ک از مارکسیسم به کنفدرالیسم دموکراتیک اشاره شده است اما این پژوهش تاکید بر این دارد که کنفدرالیسم دموکراتیک نه به عنوان آلترناتیو جدایی طلبانه بلکه به مثابه چارچوبی برای ادغام هویت کردی در ساختار سیاسی ترکیه عمل کرده است و برخلاف منابع دیگر که به مذاکرات محرمانه اوجالان و ترکیه اشاره دارند این پژوهش زندان را به مثابه ابزار دیپلماسی غیررسمی بازتعریف می‌کند و در برابر روایت غالب

شکست پ.ک.ک در منابع دیگر، این پژوهش انحلال را استراتژی هوشمندانه برای انتقال مبارزه به عرصه مدنی معرفی می‌کند.

۲- مبانی نظری

سازه‌انگاری بر این اصل استوار است که واقعیت‌های سیاسی از جمله منازعات و صلح محصول فرآیندهای ذهنی، گفتمانی و تعاملات اجتماعی هستند، نه صرفاً عوامل مادی. هنجارها و هویت‌ها از طریق گفتگو، تجربه‌های تاریخی و بازنمایی‌های نمادین ساخته می‌شوند. (مجتهدی و عیوضی: ۱۳۹۷) هنجارها با ایجاد انتظارات خود تحقق‌بخش، مسئولیت‌پذیری اجتماعی را تقویت می‌کنند. در جوامع چندفرهنگی، هنجارها می‌توانند هم تمایز و هم انسجام ایجاد کنند. سازه‌انگاری با نقد رویکردهای مادی‌گرا، هنجارها، گفتمان‌ها و هویت‌ها را به عنوان عوامل شکل‌دهنده واقعیت سیاسی می‌داند. دولت‌ها پیش از آن که ذینفعانی با منافع ثابت باشند، موجودیت‌هایی هستند که هویتشان در تعامل با دیگری ساخته می‌شود (ونت، ۳۳۱: ۱۳۸۴).

کنشگرانی مانند پ.ک.ک و دولت ترکیه و ساختاری مانند جامعه بین‌الملل متقابلاً یکدیگر را شکل می‌دهند. به عبارت دیگر، هویت پ.ک.ک نه ذاتی، بلکه

محصول رابطه دیالکتیکی با دیگری یعنی دولت ترکیه و هنجارهای بین‌المللی است.

سازه‌انگاری ونت بر این اصل استوار است که هنجارها، ایده‌ها و هویت‌ها، واقعیت‌های اجتماعی را می‌سازند و روابط بین‌الملل را شکل می‌دهند. هنجارها رفتار بازیگران را تنظیم می‌کنند به عنوان مثال، تغییر هنجار پ.ک.ک از مبارزه مسلحانه به کنش سیاسی تحت تاثیر هنجارهای بین‌المللی مثل حقوق بشر و هنجارهای داخلی مثل خستگی اجتماعی رخ داد. ونت استدلال می‌کند هنجارها از طریق فرآیندهای یادگیری اجتماعی درونی می‌شوند. انحلال پ.ک.ک نمونه‌ای از یادگیری جمعی پس از چهار دهه خشونت بود.

باز تفسیر روایت‌های تاریخی، هویت جمعی را دگرگون می‌کند (رینگمار، ۱۴۰۱). هویت‌های جمعی مانند هویت کردی از طریق روایت‌های تاریخی و تعامل با دیگری معناساز بازتعریف می‌شوند. ونت معتقد است هویت‌ها در تعامل با دیگران ساخته می‌شوند. فشار ترکیه و جامعه بین‌الملل، هویت جدید پ.ک.ک را شکل داد. هنجارهای جهانی مانند ممنوعیت تروریسم از طریق فشار نهادهای بین‌المللی به بازیگران تحمیل می‌شوند و سپس طی فرآیند درونی‌سازی، منافع بازیگران را

بازتعریف می‌کنند. انحلال پ.ک.ک. با زتاب گذار از هویت شبه نظامی به کنشگر سیاسی مبتنی بر پذیرش هنجارهای دموکراتیک و نشان‌دهنده بازتعریف منافع است. هنجارهایی مثل حقوق اقلیت‌ها یا ممنوعیت تروریسم نه تنها رفتارها را تنظیم می‌کنند، بلکه از طریق فرآیندهای گفت و گو محور مثل مذاکرات پنهان اوجالان و ترکیه تولید می‌شوند. شکست مبارزه مسلحانه و فشار هنجارهای بین‌المللی، پ.ک.ک. را به بازتعریف استراتژی خود واداشت. همچنین ونت بر قدرت گفتمان در تغییر روابط تاکید می‌کند و بیانیه‌های اوجالان (۲۰۲۴-۲۰۲۵) گفتمان خشونت را به صلح تغییر داد. تحولات منطقه‌ای همچون سقوط اسد و فشار آمریکا بر ترکیه به عنوان بسترهای گفتمانی، معنای امکان‌پذیری مذاکره را برای طرفین ایجاد کردند. طبقه‌بندی پ.ک.ک. به عنوان گروه تروریستی توسط اتحادیه اروپا در سال ۲۰۰۲، هزینه‌های کنش مسلحانه را افزایش داد و گذار به سیاست را عقلانی ساخت.

مزیت نظریه سازه‌انگاری برای تحلیل موضوع انحلال پ.ک.ک. آن است که گذار ایدئولوژیک را تبیین می‌کند، تغییر پ.ک.ک. از مارکسیسم به خواستار کنش سیاسی، محصول بازتعریف هویت کردی در چارچوب دولت-ملت ترکیه است، نه صرفاً

شکست نظامی. همچنین با بهره بردن از این نظریه می‌توان نقش زندان را به مثابه فضای معناساز تحلیل کرد، زندان اوجالان به عنوان میدان گفتمانی، زمینه‌ساز مذاکرات پنهان و بازسازی هنجارهای طرفین شد. سازه‌انگاری با محور قرار دادن هنجارها، هویت‌ها و فرآیندهای گفتمانی، تحول پ.ک.ک را نه به عنوان یک شکست، بلکه به عنوان بازتعریف رابطه کردها با دولت-ملت ترکیه در پرتو تجربه‌های تاریخی و فشار هنجاری جامعه بین‌الملل تفسیر می‌کند. جدول شماره ۱ در زیر مفاهیم و مصادیق الگوی تحلیلی سازه‌انگاری برای انحلال پ.ک.ک را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۱: الگوی تحلیلی سازه‌انگاری برای انحلال پ.ک.ک (مفاهیم و مصادیق)

مفاهیم سازه‌انگاری	تعریف نظری بر پایه آثار ونت	پ.ک.ک
ساخت هویت جمعی	هویت‌ها برساخته اجتماعی اند که از طریق گفتگو و به اشتراک گذاری معنا شکل می‌گیرند	ملت تحت ستم و ر سیاسی
نقش هنجارهای بین‌المللی	هنجارها، قواعد استاندارد شده رفتار در جامعه بین‌المللی هستند که از طریق نهادها انتشار می‌یابند و هویت و منافع بازیگران را شکل می‌دهند	پا برای تغییر رفتار تروریستی، مشوق ساسی شد
تاثیر گفتمان	گفتمانها، سیستمهای معناسازی هستند که واقعیتهای اجتماعی را میسازند. گفتمانهای جدید میتوانند امکانهایی جدید برای کنش سیاسی ایجاد کنند	و جدایی طلبی با ید مبانی ایدئولوژیک م کرد

کنشگران و ساختارها در یک رابطه دیالکتیکی متقابل، یکدیگر را میسازند. کنشگران، ساختارهای هنجاری را تغییر میدهند و خود نیز تحت تاثیر آن ساختارها متحول میشوند

برای درک بهتر این موضوع که هنجارها چگونه متحول شده و جایگزین یکدیگر می‌شوند می‌توان از نظریه چرخه حیات هنجار مارتا فینمور و کاترین سکینک بهره برد. این نظریه توضیح می‌دهد که چگونه هنجارهای جدید در فضای بین‌الملل شکل می‌گیرند، رشد می‌کنند، به رسمیت شناخته می‌شوند و در نهایت تثبیت یا زوال می‌یابند. فینمور و سکینک نظریه چرخه حیات هنجارها را در سه مرحله ارائه می‌کنند مرحله اول رهبران هنجاری با استفاده از سازه‌های هنجاری موجود به ترویج هنجارهای جدید می‌پردازند و در مرحله دوم، هنجار از طریق فرآیندهای مختلف از جمله الگوبرداری و فشار همتایان گسترش می‌یابد و در نهایت در مرحله سوم، هنجار درونی‌سازی می‌شود و هنجار به حدی پذیرفته می‌شود که اجرای آن خودکار می‌گردد (Finnemore and Sikkink, 1998) عبدالله اوجالان در نقش رهبر هنجاری و گفتمان کنفدرالیسم دموکراتیک به عنوان هنجار جایگزین است و تحول پ.ک.ک از مبارزه مسلحانه به کنش سیاسی در چارچوب سه مرحله‌ای فوق قابل بررسی است.

۳- زمینه‌های تاریخی و ایدئولوژیک انحلال

انحلال حزب کارگران کردستان (پ.ک.ک) در مه ۲۰۲۵، نقطه عطفی در تاریخ معاصر خاورمیانه محسوب می‌شود. این تصمیم که در پاسخ به فراهوان عبدالله اوجالان، رهبر زندانی این گروه اتخاذ شد، نه تنها پایانی بر چهار دهه درگیری مسلحانه بود، بلکه نشانگر تحولی عمیق در استراتژی سیاسی جنبش‌های کردی است. این گذار از خشونت به سیاست، ریشه در عوامل تاریخی، ایدئولوژیک و ژئوپولیتیکی دارد که در سه محور کلیدی ریشه‌های مبارزه مسلحانه (تبارشناسی نارضایتی و شکل‌گیری گفتمان مقاومت)، تغییر گفتمان اوجالان (گذار از مارکسیسم - لنینیسم به کنفدرالیسم دموکراتیک) و عوامل کلیدی انحلال (فشار نظامی، تحولات منطقه‌ای و بازتعریف مبارزه) قابل تحلیل است.

۳-۱- ریشه‌های مبارزه مسلحانه

مبارزه مسلحانه که از تبعیض سیستماتیک تا شکل‌گیری ایدئولوژی مقاومت را در بر می‌گیرد در سال ۱۹۸۴، واکنشی به سرکوب سیستماتیک هویت کردی در ترکیه

بود. کردها به عنوان یکی از اقوام ایرانی، سابقه سکونت در غرب ایران و مناطق همجوار را به بیش از ۴۰۰۰ سال پیش می‌رسانند. نظریه‌های زبان‌شناسی تاریخی (مانند پژوهش‌های مینورسکی و واسیلی نیکیتین) واژه کرد را برگرفته از کرمانج می‌دانند که به قوم ماد مرتبط است. این ارتباط در روایت‌های اساطیری شاهنامه فردوسی نیز تأیید می‌شود، جایی که کردها به عنوان بازماندگان قیام کاوه آهنگر علیه ضحاک معرفی می‌شوند. جنگ چالدران بین صفویان و عثمانی، سرآغاز تقسیم کردستان به بخش‌های تحت کنترل ایران، عثمانی، عراق و سوریه بود. (رضایی و ظهیری نژاد، ۱۳۷۹) این تجزیه، هویت جمعی کردها را دچار گسست کرد و زمینه‌ساز سرکوب سیاسی در دوره دولت-ملت‌های مدرن شد، به ویژه در ترکیه، سیاست‌های نفی هویت کردی تحت عنوان ترک‌سازی (مانند ممنوعیت زبان کردی و انکار موجودیت قومی) از دهه ۱۹۲۰ تشدید شد.

تاسیس پ.ک.ک در ۱۹۷۸ توسط اوجالان، به عنوان یک واکنش سوسیالیستی کردی به ایدئولوژی بنیادی جمهوری ترکیه، یعنی مدل کمالیستی یک دولت واحد و ملی‌گرا ظهور کرد (Aydin, 2025). پ.ک.ک تحت تأثیر مارکسیسم-لنینیسم و الهام از جنبش‌های رهایی‌بخش مانند فلسطین و ویتنام، ناکامی احزاب قانونی کرد در ترکیه برای کسب حقوق فرهنگی، استفاده از پایگاه‌های سوریه و عراق برای

عملیات مسلحانه و نیز ناکامی مذاکرات صلح شکل گرفت. تلاش‌های صلح در دهه ۱۹۹۰ و ۲۰۱۳-۲۰۱۵ به دلیل عدم اعتماد متقابل و فشارهای ملی‌گرایانه در ترکیه شکست خورد. شکست پروسه صلح ۲۰۱۵ منجر به بازگشت خشونت‌های گسترده و تخریب شهرهای کردنشین شد. تلفات انسانی بسیار با ده‌ها هزار کشته که عمدتاً غیرنظامیان و اعضای پ.ک.ک بودند و پیامدهای منطقه‌ای که ترکیه با بهانه‌گیری از مبارزه با تروریسم به شمال سوریه و عراق حمله کرد و مناطقی را اشغال نمود و همچنین انزوای بین‌المللی این گروه که توسط اتحادیه اروپا و آمریکا و ناتو، سازمان تروریستی شناخته شدند، هزینه‌های انسانی و سیاسی مبارزه مسلحانه طی چهار دهه درگیری پ.ک.ک بوده است. (کمالی، ۱۴۰۴) جدول شماره ۲ در زیر، سیر زمانی مبارزه مسلحانه و.ک.ک از ۱۹۷۸ تا ۲۰۲۵ را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۲: سیر زمانی مبارزه مسلحانه پ.ک.ک

سال	رویداد	پیامد
۱۹۷۸	تاسیس پ.ک.ک در دهکده فیس ترکیه	شکل گیری هسته نظامی با ایدئولوژی مارکسیستی
۱۹۸۴	آغاز عملیات مسلحانه در شرناخ و حکاری	گسترش درگیری به شهرهای بزرگ ترکیه
۱۹۹۹	دستگیری اوجالان در کنیا	تغییر استراتژی پ.ک.ک به سمت فعالیت سیاسی
۲۰۱۵	فروپاشی مذاکرات صلح	تشدید درگیری ها و تخریب شهرهای کردنشین
۲۰۲۳	تشدید حملات ترکیه به سوریه و عراق	افزایش فشار بر پایگاه های پ.ک.ک
2025	انحلال رسمی پ.ک.ک در کنگره عراق	تبدیل شدن به نهاد مدنی شورای دموکراتیک کردستان و پایان مبارزه مسلحانه

۲-۳- تغییر گفتمان اوجالان

تحول فکری اوجالان در زندان، بنیان ایدئولوژیک انحلال پ.ک.ک را شکل داد و مطرح شدن پارادایم کنفدرالیسم دموکراتیک نشان از یک دگرذیسی گفتمانی داشت. اوجالان در نوشته‌های زندان خواستار عبور از دولت- ملت به سمت مدلی غیرمتمرکز مبتنی بر خودگردانی محلی، برابری جنسیتی و اکولوژی شد. این مدل، مستقل سازی کردستان را رد می کند و بر حل مساله کرد در چارچوب دموکراسی منطقه ای تاکید دارد. او در نامه سرگشاده فوریه ۲۰۲۴ استدلال کرد که مبارزه مسلحانه به بازتولید خشونت دولتی انجامیده و باید با مقاومت جامعه مدنی

جایگزین شود. این دیدگاه، گسست از ایدئولوژی چپ رادیکال دهه ۱۹۷۰ را نشان می‌داد (ملکی، ۱۴۰۴).

اوجالان طی ۲۶ سال حبس در جزیره امرالی با مطالعه آثار فمینیستی، آنارشیستی و پسامدرن مثل فوکو و بوکچین، نقد خود بر دولت متمرکز را توسعه داد. دیدارهای حقوقی او با نمایندگان حزب دموکراتیک خلق‌ها (HDP)، انتقال این ایده‌ها به بدنه پ.ک.ک را ممکن کرد. او در دیدارهای زندان بر جایگزینی مبارزه مسلحانه با ابزارهای قانونی مثل احزاب، NGOها و فعالیت‌های پارلمانی، تمرکز بر حقوق فرهنگی به جای جدایی‌طلبی و تبدیل پ.ک.ک به شبکه‌ای مدنی برای مقاومت سیاسی بلندمدت پافشاری کرد. اوجالان بر ضرورت انتقال مساله کرد از بستر مبارزه مسلحانه به عرصه سیاست دموکراتیک تاکید کرد و اعلام داشت که در صورت فراهم شدن شرایط لازم، توانایی هدایت این گذار تاریخی را دارد. شکست پروژه‌های قبلی، اوجالان را به تجدید نظر واداشت، سرکوب خونین کردها پس از فروپاشی مذاکرات در سال ۲۰۱۵، ثابت کرد که ترکیه با تغییر موازنه قوا، حاضر به امتیازدهی نیست. همچنین کاهش نقش آمریکا در سوریه پس از ۲۰۱۹، پایگاه‌های پ.ک.ک را در معرض حمله ترکیه قرار داد (کردپرس، ۱۴۰۴).

۳-۳- عوامل کلیدی انحلال

تصمیم نهایی انحلال محصول همپوشانی عوامل داخلی و خارجی بود که در کنگره مه ۲۰۲۵ به اجماع رسید. عملیات‌های نظامی ترکیه از ۲۰۱۹ به ویژه در عفرین و حلبچه، پایگاه‌های پ.ک.ک در عراق و سوریه را تضعیف کرد. استفاده از پهپادهای پیشرفته، توان عملیاتی گروه را محدود ساخت. عامل دیگر اثرگذار در انحلال، انزوای بین‌المللی این گروه بود، طبقه‌بندی پ.ک.ک به عنوان گروه تروریستی توسط ناتو و اتحادیه اروپا، امکان مانور دیپلماتیک را کاهش داد. حتی متحدان سنتی کردها در سوریه مثل یگان‌های مدافع خلق (YPG) تحت فشار آمریکا از پ.ک.ک فاصله گرفتند.

در اکتبر ۲۰۲۴، دولت باغچلی رهبر حزب حرکت ملی، پیشنهاد آزادی مشروط اوجالان در ازای انحلال پ.ک.ک را مطرح کرد. این پیشنهاد، نخستین نشانه انعطاف آنکارا پس از دهه‌ها بود. از سوی دیگر خروج نسبی آمریکا از سوریه، پ.ک.ک را با این انتخاب روبرو کرد که یا ادامه جنگ نامتقارن با ترکیه بدون پشتیبان قدرتمند یا پذیرش سیاست مسالمت‌آمیز. نسل جدید رهبری بر مبارزه

پارلمانی و اجرای قوانین ضد تبعیض تاکید داشتند و جامعه کرد ترکیه پس از چهار دهه جنگ، خواهان ثبات اقتصادی و پایان خشونت‌ها بود. بنابراین در کنگره تاریخی مه ۲۰۲۵، مصوبات کلیدی همچون انحلال ساختار نظامی و انحلال نهادهای مدنی، تاسیس شورای دموکراتیک کردستان برای پیگیری حقوق از طرق قانونی و پیگیری آزادی اوجالان در چارچوب مذاکرات صلح تصویب گردید (خبرگزاری مهر، ۱۴۰۴).

انحلال پ.ک.ک صرفاً یک تغییر تاکتیکی نیست، بلکه نشانگر تحول پارادایمیک در جنبش‌های کردی است. در سطح ایدئولوژیک، عبور از مارکسیسم انقلابی به دموکراسی مشارکتی، مدل اوجالان را به الگویی برای جنبش‌های قومی دیگر تبدیل می‌کند. در سطح منطقه‌ای، با حذف بهانه مبارزه با تروریسم، ترکیه تحت فشار بین‌المللی برای حل مسالمت‌آمیز مساله کردها قرار می‌گیرد و در سطح جهانی، این رویداد الگویی برای گذار خشونت‌های قومی به روندهای سیاسی فراهم می‌کند. با این حال، موفقیت این گذار منوط به پایبندی ترکیه به وعده‌های اصلاحی مانند به رسمیت شناختن زبان کردی و توانایی احزاب کرد برای جلب اعتماد دولت‌ها از طریق سازوکارهای دموکراتیک است. این تحول، فصل جدیدی در مبارزات

کردها می‌گشاید، فصلی که سلاح را با صندوق رای و شعارهای انقلابی را با برنامه‌های اصلاحی جایگزین می‌کند.

۴- مکانیسم‌های گذار به کنش سیاسی

پ.ک.ک در فرآیند گذار به کنش سیاسی، اقداماتی نظیر انحلال ساختاری و بازتعریف احزاب کردی را در دستور کار قرار داد. انحلال ساختاری به معنای تجدید نظر در استراتژی و سازماندهی داخلی بود که به سمت شکل‌گیری نهادهای دموکراتیک و احزاب سیاسی مجاز و قانونی سوق داد. پ.ک.ک تلاش کرد با حمایت از احزاب کردی مانند حزب دموکراتیک مردمی (HDP) به انسجام نیروهای سیاسی کرد و به ویژه ارتباط با مساله حقوق بشر و دموکراسی در ترکیه بپردازد. این گروه بر نیاز به تغییر رویکرد دولت ترکیه در قبال مساله کردها تاکید دارد و خواستار ایجاد بسترهای سیاسی و حقوقی برای مشارکت واقعی کردها در فرآیندهای سیاسی این کشور است. شروط پ.ک.ک برای گذار پایدار پایبندی به مذاکرات صلح، تامین حقوق فرهنگی و اجتماعی کردها و دستیابی به خودمدیریت دموکراتیک است. این رویکرد نه تنها به دنبال کاهش خشونت بوده، بلکه سعی در معرفی یک الگوی دموکراتیک برای حل منازعات قومیتی در ترکیه را دارد.

۱-۴- انحلال ساختاری

انحلال ساختاری در پ.ک.ک به معنای تغییرات عمده در سازمان و استراتژی این گروه است که به طور خاص پس از دهه ۲۰۰۰ و در پی آغاز مذاکرات صلح با دولت ترکیه اتفاق افتاد. این فرآیند شامل انتقال از یک ساختار نظامی و نظام‌مند به یک سازمان سیاسی و اجتماعی با رویکرد دموکراتیک بود. هدف اصلی این انحلال کاهش دامنه خشونت و جلب حمایت بیشتر از سوی جامعه کرد و دیگر گروه‌های اجتماعی در ترکیه بود. نتایج این تغییرات موجب گسترش فعالیت‌های سیاسی پ.ک.ک به سمت ایجاد احزاب قانونی و توسعه جنبش‌های اجتماعی شد که در آن‌ها کردها می‌توانند به صورت دموکراتیک و قانونی حقوق خود را مطالبه کنند. این تغییرات همچنین به پرورش گفتمان جدیدی در مورد حقوق بشر و دموکراسی اختصاص داشت و به پ.ک.ک این امکان را داد تا به عنوان نماینده‌ای سیاسی برای کردها در صحنه داخلی ترکیه عمل کند. انحلال ساختاری حزب کارگران کردستان در مه ۲۰۲۵، نقطه عطفی در تحولات سیاسی خاورمیانه محسوب می‌شود که تحت تاثیر فشارهای نظامی و توازن قوا و در پی استدلال رهبر زندانی پ.ک.ک مبنی بر آن که مشی چریکی در جهان امروز کارآمدی خود را از دست داده و گذار به کنش سیاسی مدنی ضروری است صورت پذیرفت (خبرگزاری برنا، ۱۴۰۴).

۲-۴- بازتعریف احزاب کردی

گذار به کنش سیاسی مستلزم تحول در سازماندهی، ایدئولوژی و پایگاه اجتماعی احزاب کردی بود. حزب کارگران کردستان، به ویژه تحت تاثیر ایدئولوژی کنفدرالیسم دموکراتیک که عبدالله اوجلان از اوایل دهه ۲۰۰۰ مطرح کرد، نقش احزاب سیاسی کردی را به طور بنیادین بازتعریف نمود. در این دیدگاه، هدف نه ایجاد یک دولت-ملت کردی مستقل سنتی، بلکه تاسیس ساختارهای سیاسی غیردولتی، دموکراتیک و مبتنی بر جامعه مدنی در سطح محلی و منطقه‌ای است. پ.ک.ک احزاب کردی سنتی را اغلب به تمرکزگرایی، نخبه‌گرایی و گاه همکاری با دولت‌های مرکزی متهم می‌کرد. در مقابل، مکانیسم گذار پیشنهادی پ.ک.ک، ایجاد کمون‌ها، مجالس مردمی و آکادمی‌ها به عنوان نهادهای پایه‌ای خود-مدیریتی بود. این نهادها که در مناطق کردنشین سوریه مثل روزاوا به طور گسترده‌ای پیاده‌سازی شدند، قرار بود جایگزین ساختارهای حزبی متمرکز شوند و کنش سیاسی را مستقیماً از سطح جامعه و با مشارکت زنان، جوانان و اقلیت‌های قومی-مذهبی سازماندهی کنند. گذار به کنش سیاسی در این مدل، نه از طریق احزاب سنتی برای تصاحب قدرت دولتی، بلکه از طریق خودسازماندهی مردمی در قالب این نهادهای غیرمتمرکز و ائتلاف‌های دموکراتیک مانند جنبش جامعه

دموکراتیک در ترکیه یا اداره خودمختار شمال و شرق سوریه صورت می‌پذیرد

(Gunes, 2018)

این بازتعریف و مکانیسم گذار با انتقاداتی از سوی دیگر احزاب کردی مواجه شد. احزابی مانند حزب دموکرات کردستان (PDK) و اتحادیه میهنی کردستان (PUK) در عراق، یا حزب دموکراتیک خلق‌ها (HDP) در ترکیه گرچه ممکن است به اشکال مختلفی با پ.ک.ک تعامل داشته باشند، عموماً بر نقش محوری احزاب در نمایندگی سیاسی و مذاکره با دولت‌های مرکزی برای کسب خودمختاری در چارچوب کشورهای موجود تاکید دارند. آن‌ها مدل پ.ک.ک را ممکن است غیرعملی، حذفی نسبت به سایر جریان‌های کردی یا بیش از حد متاثر

از ایدئولوژی خاص پ.ک.ک بدانند (Bacik and Balamir Coskun, 2011:252)

با این وجود، تاثیر پ.ک.ک در تغییر گفتمان سیاسی کردی به سمت تمرکززدایی، دموکراسی مستقیم و نقش پررنگ جامعه مدنی و زنان غیرقابل انکار است. مکانیسم گذار آن‌ها، علیرغم چالش‌های عملی و سیاسی، جایگزینی رادیکال برای مدل حزب-محور سنتی ارائه کرد که بر بسیج پایه‌ای و ساختارهای موازی غیردولتی برای کنش سیاسی تاکید دارد (Baris, 2020:4).

۳-۴- شروط پ.ک.ک برای گذار پایدار

شرایط پ.ک.ک برای گذار به کنش سیاسی حول دو محور اصلی متمرکز است یکی آزادی فیزیکی عبدالله اوجلان و دیگر تضمین حقوق دموکراتیک کردها در چارچوب قانون اساسی ترکیه. به گفته زاگروس هیوا، سخنگوی اتحادیه جوامع کردستان (KCK)، شرط اولیه خلع سلاح، آزادی بی قید و شرط اوجلان و ایجاد فضای امن برای فعالیت سیاسی او است تا نقش واسطه در فرآیند انتقال ایفا کند. شرط دوم، اجرای اصلاحات ساختاری شامل به رسمیت شناختن هویت کردی به مثابه شهروندان برابر در قانون اساسی ترکیه، تقویت خودگردانی محلی و لغو سیاست‌های انکار فرهنگی (مانند ممنوعیت آموزش به زبان کردی) است. این خواسته‌ها در بیانیه کنگره دوازدهم پ.ک.ک در مه ۲۰۲۵ و مصاحبه‌های نمایندگان آن تاکید شده‌اند و پیوندی مستقیم بین خلع سلاح و دموکراتیزاسیون عمیق برقرار می‌کنند (The New Arab, 2025).

از منظر مکانیسم‌های عملیاتی پ.ک.ک بر اجرای تدریجی تحت نظارت بین‌المللی و ایجاد چارچوب‌های حقوقی برای بازگشت مبارزان تاکید دارد. خلع سلاح می‌بایست با نظارت نهادهای بی‌طرف در مناطق مشخصی از عراق، سوریه و ترکیه انجام شود و شامل تفکیک مبارزان براساس سوابق کیفری باشد: انتقال کادرهای

ارشد به کشورهای ثالث و بازگشت کنترل شده رده‌های پایین‌تر بدون سابقه کیفی به زندگی مدنی. همزمان پ.ک.ک، خواستار تضمین‌های عملی برای مشارکت سیاسی، از جمله لغو فوری انتصاب متولیان به جای شهرداران منتخب کرد، آزادی زندانیان سیاسی و تصویب قوانین فراگیر است (Genç, 2025) این فرآیند مشروط به توقف عملیات نظامی ترکیه علیه نیروهای پ.ک.ک در عراق و سوریه است چرا که حملات ترکیه مانع فرآیند صلح می‌شود.

۵- چالش‌های پیش‌روی گذار

انحلال پ.ک.ک به مثابه گذار از پارادایم خشونت به سیاست با چالش‌های سه گانه‌ای مواجه است که موفقیت آن را مشروط می‌سازد. گسل‌های ساختاری که پیش‌روی این گذار وجود دارد شکاف‌های درون سازمانی پ.ک.ک و جامعه کردی، تناقض‌های ژئوپولیتیک در رفتار قدرت‌های همسایه و تنش میان رهبری ایدئولوژیک و محدودیت‌های عملی می‌باشد.

۵-۱- آسیب‌پذیری‌های داخلی

شکاف‌های درون سازمانی پ.ک.ک، چالش خلع سلاح و ادغام و واگرایی احزاب کردی آسیب‌پذیری‌های داخلی را موجب می‌شود که از چالش‌های پیش‌روی گذار

به کنش سیاسی توسط پ.ک.ک.ک پس از چهار دهه مبارزه مسلحانه می‌باشد. بخشی از فرماندهان پ.ک.ک.ک به ویژه در یگان‌های مدافع سنجار، انحلال را عجولانه و بدون تضمین کافی از سمت ترکیه می‌دانند و نگرانی اصلی آن‌ها عدم تعهد آنکارا به تعهداتی مثل توقف تعقیب اعضا و آزادی زندانیان است (میدل ایست نیوز، ۲۰۲۵). تحلیلگران هشدار می‌دهند عملیات‌های نظامی ترکیه پس از انحلال، ممکن است به تقسیم درون پ.ک.ک.ک بین تندروها و میانه‌روها منجر شود. دستگاه

اطلاعاتی ترکیه نیز فعالانه در حال دامن زدن به این شکاف‌ها است. علاوه بر اختلاف میان اعضاء پ.ک.ک.ک بر سر انحلال، مساله خلع سلاح نیز یکی دیگر از آسیب‌پذیری‌های داخلی است که در این گذار با آن مواجه هستند. پ.ک.ک دارای ۱۵ هزار سلاح سبک (AK-47, M16)، سامانه‌های ضدتانک (RPG-7، جاولین) و پهپادهای انتحاری پیشرفته است و راستی آزمایی فرآیند تحویل سلاح به دلیل پراکندگی انبارها در کوهستان‌های قنديل پیچیده است (کردپرس، ۱۴۰۴).

همچنین سرنوشت نیروی مسلح پ.ک.ک.ک نامشخص است و احتمال پیوستن بخشی به گروه‌هایی مانند پژاک یا YPG سوریه وجود دارد که ثبات منطقه را تهدید

می‌کند. تضاد منافع در عراق نیز ایجاد خواهد شد چرا که حزب دموکرات کردستان (KDP) از انحلال استقبال کرده ولی اتحادیه میهنی (PUK) روابط نزدیک با پ.ک.ک را حفظ می‌کند و این اختلاف، هماهنگی برای جذب نیروهای سابق را مختل می‌کند در ترکیه نیز اختلاف نظر وجود دارد، نسل جدید رهبران حزب دموکراتیک خلق‌ها (DEM) بر مبارزه پارلمانی تاکید دارند در حالی که اعضای قدیمی مخالف آن هستند (کاکایی، ۱۴۰۳).

۲-۵- دینامیک منطقه‌ای

بازیگری قدرت‌های همسایه و پیامدهای ژئوپولیتیک نیز از چالش‌های پیش‌روی گذار است. علیرغم اعلام آتش‌بس پ.ک.ک، ارتش ترکیه عملیات در شمال عراق را ادامه داده است، آنکارا این اقدامات را پیشگیرانه و ناشی از بی‌اعتمادی به اجرای واقعی انحلال می‌خواند (کردپرس، ۱۴۰۴). همچنین دولت ترکیه تاکنون قوانینی برای به رسمیت شناختن حقوق فرهنگی کردها مانند آموزش به زبان کردی یا عفو عمومی زندانیان تصویب نکرده است و این ابهام، گذار را شکننده می‌کند.

با وجود اعلام انحلال پ.ک.ک، معضل سنجار حل نشده باقی مانده است چراکه ترکیه اصرار دارد نیروهای وابسته به پ.ک.ک باید منطقه را ترک کنند اما دولت

عراق آن‌ها را بخشی از ساختار امنیتی خود می‌داند و این اختلاف، بهانه‌ای برای تداوم حضور نظامی ترکیه است و بازسازی روستاهای تخریب شده در عراق بدون خروج نیروهای ترکیه ناممکن است. در مورد ایران نیز علیرغم آنکه ایران عملیات علیه پژاک را افزایش داده است اما نگرانی از جذب نیروهای سابق پ.ک.ک توسط پژاک وجود دارد.

۳-۵- معمای اوجالان

پ.ک.ک اجرای انحلال را منوط به رهبری عملیاتی اوجالان کرده است، اما ترکیه آزادی او را رد می‌کند. نسل جدید کردها کمتر به رهبری اوجالان وفادارند. الیزا مارکوس نویسنده کتاب خون و باور تاکید می‌کند: «پ.ک.ک منحل شده، اما نفوذ اوجالان تنها تا زمان حیاتش پایدار خواهد بود.»

نظریه کنفدرالیسم دموکراتیک اوجالان، خواهان خودگردانی غیرمتمرکز در چارچوب ترکیه است، اما این مدل با ساختار دولت-ملت ترکیه (ماده ۶۶ قانون اساسی و هویت واحد ترکی) در تضاد است (خبرگزاری تسنیم، ۱۳۹۸). تبدیل پ.ک.ک به نهادهای مدنی مانند کنگره جامعه دموکراتیک، نیازمند حمایت قانونی ترکیه است که فعلاً وجود ندارد. پیشنهاد دولت باغچلی برای سخنرانی اوجالان

در پارلمان ترکیه، نشان دهنده تغییر تاکتیک آنکارا بوده است اما این اقدام برای کسب مشروعیت داخلی و مهار بحران اقتصادی طراحی شده بود. دولت اردوغان از انحلال برای تقویت موقعیت خود در تدوین قانون اساسی جدید بهره می‌برد، اما عدم اصلاحات دموکراتیک، اعتماد کردها را تخریب می‌کند.

۶- پیامدهای منطقه‌ای: فرصت‌ها و تهدیدها

گذار پ.ک.ک از مبارزه مسلحانه به کنش سیاسی، فرصت‌ها و تهدیدهای متعددی در پی دارد. از یک سو، فرصت کاهش تنش‌های نظامی در ترکیه، عراق و سوریه، تقویت گفتگوهای سیاسی برای حل مساله کردها و امکان توسعه اقتصادی مناطق مرزی فراهم می‌شود. از سوی دیگر، تهدیدهای احتمالی شامل بازتولید گروه‌های مسلح تحت نام‌های جدید، تشدید رقابت‌های ژئوپولیتیک و تضعیف یکپارچگی جنبش کردی در منطقه است. این تحول همچنین می‌تواند بهانه حضور نظامی ترکیه در عراق و سوریه را کاهش دهد، اما واکنش بازیگران محلی و فرامنطقه‌ای نظیر آمریکا و روسیه تعیین کننده خواهد بود (کاکایی، ۱۴۰۳).

۱-۶- پیامدها در ترکیه

انحلال پ.ک.ک و گذر از مبارزه مسلحانه در ترکیه تحولات امنیتی و سیاسی و فرآیند صلح و حقوق فرهنگی را احتمالاً به دنبال خواهد داشت. این انحلال درگیری‌های نظامی را کاهش خواهد داد و عملیات‌های مرزی ترکیه علیه پ.ک.ک در کوهستان قندیل و جنوب شرق آناتولی که طی چهار دهه ده‌ها هزار کشته برجای گذاشت پایان خواهد یافت. این انحلال همچنین می‌تواند موجب تقویت احزاب کرد قانونی شود و حزب دموکراتیک خلق‌ها (HDP) می‌تواند به عنوان نماینده سیاسی کردها در پارلمان ترکیه نقش پررنگ‌تری ایفا کند. این حزب پیش‌تر با کسب ۸۰ کرسی در انتخابات ۲۰۲۳، سومین حزب بزرگ ترکیه شد (تابناک، ۱۴۰۴). با این حال، مخالفت حزب حرکت ملی (MHP) با هرگونه امتیازدهی به کردها، خطر بازگشت به خشونت‌های پراکنده توسط گروه‌های انشعابی را ممکن است ایجاد کند. پیش‌شرط پ.ک.ک برای خلع سلاح به رسمیت شناختن هویت کردی در قانون اساسی ترکیه، لغو ممنوعیت آموزش به زبان کردی و تقویت خودگردانی محلی است.

اگرچه مبارزه مسلحانه به پایان رسیده است، اما مساله کردها اکنون به یک مساله سیاسی‌تر، مدنی‌تر و دموکراتیک‌تر تبدیل خواهد شد. همچنین آینده مساله کردهای ترکیه و روابط آن با کردهای منطقه، روابط آنکارا با آمریکا، روسیه و اروپا را نیز تغییر خواهد داد. روند صلح می‌تواند تاثیرات مثبتی بر روابط ترکیه با غرب داشته باشد. انحلال پ.ک.ک می‌تواند به طور بالقوه یکی از بزرگترین موانع در روابط ترکیه و آمریکا را از بین ببرد مخالفت آنکارا با حضور آمریکا در سوریه را کاهش دهد و فضای کلی روابط دوجانبه را بهبود بخشد. همچنین می‌تواند به بهبود روابط ترکیه و اتحادیه اروپا کمک کند. همچنین صلح با کردها یکی از منابع آسیب‌پذیری ترکیه در روابطش با روسیه را از بین می‌برد و می‌تواند وابستگی نسبی آنکارا به مسکو را کاهش دهد (Dalay,2025)

۲-۶- پیامدها در سوریه و عراق

کاهش فشار نظامی ترکیه از پیامدهای انحلال پ.ک.ک می‌تواند باشد که ترکیه ممکن است یگان‌های مدافع خلق (YPG) را دیگر به عنوان شاخه پ.ک.ک طبقه‌بندی نکند، که می‌تواند حملات نظامی به شمال سوریه را کاهش دهد. با این حال، آنکارا هشدار داده است که عملیات ضدتروریستی خود را تا خروج کامل

نیروهای کرد از مرزهایش ادامه خواهد داد. نیروهای دموکراتیک سوریه برای حفظ خودمختاری در شمال شرق سوریه نیازمند بازتعریف روابط با دمشق و متحدان بین‌المللی (آمریکا و روسیه) است. شکست پروژه دولت‌سازی کردها پس از خروج نیروهای آمریکایی در ۲۰۱۹، موقعیت آنها را تضعیف کرده است. آمریکا که نیروهای دموکراتیک سوریه را متحد کلیدی در مبارزه با داعش می‌داند، ممکن است از مدل فدرالیسم در سوریه حمایت کند. در مقابل روسیه خواهان بازگشت

کنترل دمشق بر کل سوریه است (Butler and Toksabay, 2025)

در عراق نیز انحلال پ.ک.ک احتمالاً خروج نیروهای ترکیه و بازسازی مناطق را در پی خواهد داشت. ترکیه از ۲۵ سال پیش با استناد به مبارزه با پ.ک.ک، ۲۵ پایگاه نظامی در شمال عراق ایجاد کرده است. انحلال پ.ک.ک می‌تواند خروج این نیروها را تسریع کند و بازگشت روستاهای تخلیه شده را ممکن سازد. با وجود اعلام انحلال پ.ک.ک همچنان بحران و اختلاف بر سر کنترل سنچار در عراق وجود دارد، ترکیه اصرار دارد نیروهای وابسته به پ.ک.ک در سنچار مانند حشد الایزدی منحل شوند، اما دولت عراق آنها را بخشی از ساختار امنیتی خود می‌داند. این اختلاف می‌تواند بهانه‌ای برای تداوم حضور نظامی ترکیه باشد. همچنین انحلال پ.ک.ک روابط احزاب محلی را تغییر می‌دهد، حزب دموکرات کردستان

(KDP) که روابط خوبی با ترکیه دارد، خروج پ.ک.ک را فرصتی برای تقویت نفوذ خود می‌داند و اتحادیه میهنی کردستان (PUK) متحد سنتی پ.ک.ک است و انحلال ممکن است موجب تضعیف جایگاه سیاسی آن شود (اندیشکده مرصاد، ۱۴۰۴).

۳-۶- پیامدها برای کردهای ایران

در ایران گروه پژاک به عنوان بازوی نظامی و شاخه ایرانی پ.ک.ک پس از انحلال، با بحران هویتی و ساختاری مواجه شده است. انحلال پ.ک.ک می‌تواند به فروپاشی کامل پژاک بیانجامد چرا که این گروه برای آموزش، تامین سلاح و پشتیبانی لجستیکی به پ.ک.ک وابسته است. پایان مبارزات مسلحانه پ.ک.ک منجر به کاهش تحرکات نظامی و تروریستی در مرزهای غربی ایران و در استان‌های آذربایجان غربی، کردستان و کرمانشاه در ایران خواهد شد (تابناک، ۱۴۰۴). علیرغم آن که گروه پژاک با از دست دادن کادر رهبری خود از هم گسیخته شده است اما خطر پیوستن باقی مانده‌های پژاک به احزاب مخالف ایران مانند حزب کومله یا حزب آزادی کردستان در اقلیم کردستان عراق وجود دارد، این احزاب در اقلیم کردستان عراق مستقر هستند و می‌توانند تهدید امنیتی جدیدی ایجاد کنند (قدس،

۱۴۰۴). تا کنون اقداماتی از سوی ایران، برای مقابله با پژاک صورت گرفته است، حملات اخیر سپاه پاسداران به مواضع این گروه در ارتفاعات مرزی شمال غرب کشور با اقلیم کردستان عراق، مهم‌ترین نمونه اقدامات سخت‌افزاری در این زمینه است (ایرانی، ۱۴۰۳). همچنین ایران می‌تواند در این زمینه با تمرکز بر پروژه‌های عمرانی در مناطق مرزی و با سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های اقتصادی استان‌های کردنشین غربی، امنیت را از طریق توسعه پایدار تثبیت کند.

با انحلال پ.ک.ک، ترکیه موقعیت بهتری برای گسترش نفوذ در شمال غرب عراق و سوریه خواهد داشت که این امر از پیامدهای ژئوپولیتیکی انحلال پ.ک.ک برای ایران خواهد بود و می‌تواند موازنه منطقه‌ای را به نفع ترکیه تغییر دهد (Ozkizilcik, 2020) وزارت خارجه ایران انحلال پ.ک.ک را گامی مهم در جهت نفی خشونت خوانده است که این موضع نشان دهنده تمایل ایران به کاهش تنش‌های مرزی است با این حال، ایران خواستار نظارت بین‌المللی بر روند خلع سلاح برای اطمینان از پایدار بودن آن است (خبرآنلاین، ۱۴۰۴).

انحلال پ.ک.ک برای ایران هم فرصت و هم چالش ایجاد کرده است از یک سو، کاهش هزینه‌های نظامی در غرب کشور، امکان توسعه اقتصادی مرزها را در پی دارد و از سوی دیگر، کاهش نفوذ ایران در عراق و سوریه، خطر بازسازی گروه‌های

کردی تحت رهبری جدید و لزوم بازتعریف سیاست‌های قومی در داخل را ایجاد می‌کند.

۷- سناریوهای آینده و راه کارها

سناریوهای محتمل براساس تحول هویت جمعی که وجود دارد سناریوی موفقیت، سناریوی شکست و سناریوی میانی است.

سناریوی اول یا سناریوی موفقیت، تثبیت هویت دموکراتیک است که شرایط محقق‌کننده آن، تصویب حقوق فرهنگی کردها در قانون اساسی ترکیه است که در آن ماده جدیدی برای آموزش زبان کردی و خودگردانی محلی اضافه گردد. از دیگر شرایط ایجاد نهادهای نظارتی ترکی- کردی برای مدیریت خلع سلاح گروه پ.ک.ک با حضور ناظران اتحادیه اروپا می‌باشد. همچنین فراهم کردن زمینه تبدیل پ.ک.ک به جنبش جامعه دموکراتیک با فعالیت مدنی قانونمند. پیامدهای به وقوع پیوستن سناریوی موفقیت می‌تواند کاهش خشونت‌های قومی در شرق ترکیه باشد و می‌تواند الگوسازی برای حل منازعات قومی در خاورمیانه صورت گیرد.

سناریوی شکست و بازگشت به هویت انقلابی دومین سناریوی محتمل می‌باشد که علل محرک آن، تداوم عملیات نظامی ترکیه در شمال عراق و سوریه، عدم

تصویب حقوق فرهنگی کردها در قانون اساسی جدید ترکیه و ترور یا مرگ اوجالان و گسست رهبری ایدئولوژیک می‌باشد و از پیامدهای آن می‌تواند ظهور گروه‌های رادیکال جدید با شعار بازگشت به مبارزه مسلحانه و تشدید درگیری در سوریه و عراق با پیوستن نیروهای سابق به YPG یا پژاک باشد.

در نهایت سناریوی سوم یا سناریوی میانی با هویت دوطرفه وجود دارد که ویژگی‌های آن، پذیرش ناقص هویت دموکراتیک توسط دولت ترکیه مثلاً حقوق فرهنگی نمادین بدون خودگردانی واقعی و تداوم حضور نظامی ترکیه در عراق تحت عنوان مبارزه با تروریسم می‌باشد. از پیامدهای این سناریو می‌توان به دوگانگی رفتار کردها یعنی مشارکت سیاسی در ترکیه و ادامه مقاومت مسلحانه در سوریه و عراق و همچنین مهاجرت نخبگان کرد به اروپا و تضعیف نهادهای مدنی اشاره کرد.

راه‌کارهایی که برای تحقق سناریوی موفقیت وجود دارد راه‌کارهای هویتی یعنی تثبیت گفتمان ذی نفع دموکراتیک در قالب اصلاح گفتمان آموزشی و نهادسازی رسانه‌ای و راه‌کارهای امنیتی و مدیریت خلع سلاح و راه‌کارهای منطقه‌ای و دیپلماسی چندسطحی می‌باشد. ایجاد پلتفرم‌های گفت‌وگوی منطقه‌ای و معاهده امنیت جمعی می‌تواند موثر واقع شود.

آینده در گرو بازتعریف هویت جمعی می‌باشد. تحقق گذار از گفتمان ملت انقلابی به ذی‌نفع دموکراتیک، مستلزم دگرگونی بنیادین در چند سطح می‌باشد، در سطح دولت ترکیه، نیازمند تغییر پارادایم از رویکرد امنیت محور به ادغام محور در قبال کردها است، در سطح جامعه کردی هم مستلزم گذار از روایت‌های مبتنی بر قهرمان‌سازی مبارزه مسلحانه به گفتمان کنشگری مدنی است و در سطح بین‌المللی نیز به رسمیت شناختن کردها به عنوان سازندگان نظم دموکراتیک نه تهدید امنیتی باید انجام گردد. اگر این گذار موفق شود، نخستین نمونه در خاورمیانه خواهد بود که یک جنبش مسلحانه قومی بدون شکست نظامی، هویت خود را بازتعریف کرده و به مدار سیاست دموکراتیک وارد شده است.

نتیجه‌گیری

گذار تاریخی کردها از مبارزه مسلحانه به کنش سیاسی با انحلال پ.ک.ک با سه گام تحول هویتی همراه بود. گام اول آن گذار از پارادایم انقلابی و شکست پروژه دولت - ملت کردی بود که چهار دهه مبارزه مسلحانه با ده‌ها هزار کشته و میلیون‌ها آواره نه تنها به تشکیل دولت مستقل منجر نشد بلکه پ.ک.ک را با بحران مشروعیت مواجه کرد. گام دوم این تحول هویتی، تولد هویت دموکراتیک بود که

به بازتعریف هویت جمعی منجر شد. سومین گام تحول هویتی عقلانی سازی گذار بوده است که ترکیب فشارهای نظامی ترکیه، تغییر موازنه قوا و تحول هویتی در نظریه اوجالان این گذار را عقلانی سازی کرد. نمودار شماره ۱ در زیر سازوکارهای نظری این گذار را بیان می‌کند.

نمودار شماره ۱: ساز و کارهای نظری گذار

منبع: نویسنده

بازتعریف هویت کردی از ملت انقلابی استقلال طلب به جامعه دموکراتیک درون حاکمیتی تحت تاثیر گفتمان سازی اوجالان حول کنفدرالیسم دموکراتیک ساختار منافع پ.ک.ک را تغییر داد و گذار از خشونت به کنش سیاسی را عقلانی سازی کرد، این فرضیه با اتکا به سازه‌انگاری آزموده شد که بر سه مکانیسم کلیدی تاکید دارد: هویت‌ها برساخته تعاملات اجتماعی‌اند، هنجارها از طریق گفتگو درونی سازی می‌شوند، فضاها گفتمانی، بازتعریف منافع را ممکن می‌سازند.

گذار پ.ک.ک نشان داد امنیت دولت‌ها نه با سرکوب که با ادغام هویتی تحقق می‌یابد و الگوی روزاوا ثابت کرد خودگردانی غیرمتمرکز می‌تواند امنیت را افزایش دهد. انحلال پ.ک.ک تنها یک رویداد نظامی نیست؛ آزمایشگاهی برای نظریه‌های روابط بین‌الملل است که درس‌های کلیدی را ارائه می‌دهد. اینکه خشونت بن‌بست است و سال‌ها مبارزه مسلحانه نه به استقلال انجامید و نه به بهبود معیشت کردها و آمارها نشان می‌دهد که مناطق کردنشین ترکیه پس از شکست مذاکرات صلح در ۲۰۱۵ با کاهش سرمایه‌گذاری دولتی مواجه شدند. درس دیگر آن است که هویت‌ها سیال‌اند و گذار پ.ک.ک اثبات کرد هویت‌های قومی در تعامل با گفتمان‌های سیاسی بازتعریف می‌شوند. کنفدرالیسم دموکراتیک با تبدیل خواست استقلال‌طلبی به مشارکت، پارادایم مبارزه کردی را دگرگون کرد و در نهایت درسی که از این گذار ارائه می‌شود این است که آینده از آن کنش سیاسی است و کلید موفقیت، تبدیل سلاح به صندوق رای و چریک به کنشگر مدنی است.

این پژوهش با تحلیل سه لایه هویت، هنجار و گفتمان ثابت کرد که گفتمان کنفدرالیسم دموکراتیک، هویت جمعی کردها را از دیگری تهدیدگر به خواستار گفتمان دموکراتیک تبدیل کرد و این تحول، مبارزه مسلحانه را از کنش مشروع به تروریسم بازتعریف نمود و بازتعریف هویت-منافع، کنش سیاسی را به مثابه

راهبرد بهینه تثبیت کرد. تصمیم کنگره می ۲۰۲۵ برای انحلال، نشان‌دهنده درونی سازی هویت جدید بود.

این گذار نشان می‌دهد حتی ریشه‌دارترین منازعات قومی، زمانی که اراده سیاسی و تحول هویتی همسو شوند، راه‌حل‌های دموکراتیک ممکن می‌شوند. اگر ترکیه ظرفیت تاریخی خود را دریابد، انحلال پ.ک.ک می‌تواند سرآغاز رنسانس دموکراتیک در خاورمیانه باشد. این سفر تاریخی کردها از کوهستان‌های قنديل به صحن پارلمان‌ها، روایتی است از ظرفیت بشر برای بازآفرینی صلح از دل ویرانه‌های خشونت. این گذار تنها با تحقق دو شرط تدوین قانون تضمین حقوق فرهنگی در ترکیه و تبدیل پ.ک.ک به جنبش جامعه دموکراتیک با نظارت بین‌المللی پایدار خواهد ماند.

منابع:

۱. اکتم، کرم (۱۳۹۵)، مترجم: موثقی، احمد، علی زاده، شیوا، دیروز و امروز یک ملت؛ واکاوی تحولات ترکیه از ۱۹۸۹ تا امروز، انتشارات دنیای اقتصاد، چاپ اول، تهران.
۲. اندیشکده مرصاد (۱۴۰۴)، پیامدهای انحلال حزب کارگران کردستان (پ.ک.ک) بر شاخه‌های منطقه ای آن، <https://www.mersadcss.com>
۳. ایرانی، آوات (۱۴۰۳)، گروه تروریستی پژاک؛ از آپوگرایی در ارتفاعات قنديل تا سودای کردستان بزرگ، انتشارات خبرگزاری فارس، چاپ چهارم، تهران.

۴. تابناک (۱۴۰۴)، پیامدهای انحلال پ.ک.ک برای کردهای منطقه؛ روی آوردن به مشارکت سیاسی و فعالیت های مدنی،
<https://www.tabnak.ir/fa/news/1305903>
۵. تابناک (۱۴۰۴)، انحلال پ.ک.ک چه تبعاتی برای ایران دارد؟،
<https://www.tabnak.ir/fa/news/۱۳۰۵۱۸۰>
۶. خبر آنلاین (۱۴۰۴)، واکنش رسمی ایران به انحلال پ.ک.ک، کد: ۳۱۱۳۱۱،
<https://www.khabaronline.ir>
۷. خبرگزاری برنا (۱۴۰۴)، انحلال پ.ک.ک؛ پایان یک عصر، آغاز یک فصل؟،
خبرگزاری برنا، کدخبر: ۲۲۱۷۲۷۳، <https://borna.news>
۸. خبرگزاری تسنیم (۱۴۰۳)، ۱۵ نکته درباره انحلال پ.ک.ک و پیام اوجالان،
<https://www.tasnimnews.com/fa/news/1403/12/10/3266704/15>
۹. خبرگزاری تسنیم (۱۳۹۸)، موانع حذف عبارت ملت ترک از قانون اساسی ترکیه،
<https://www.tasnimnews.com/fa/news/۲۱۹۴۰/۱۳/۱۱/۱۳۹۸> /۷۸
۱۰. خبرگزاری مهر (۱۴۰۴)، چرا پ.ک.ک سلاح ها را زمین گذاشت؟ ۶ عامل کلیدی،
<https://www.mehrnews.com>
۱۱. -دستمالی، محمدعلی (۱۴۰۴)، از کدام پنجره به انحلال پ.ک.ک بنگریم؟، دیپلماسی ایرانی، کد: ۲۰۳۲۸۲۴،
<https://www.irdiplomacy.ir>
۱۲. رضایی، احمد، ظهیری نژاد، مهناز (۱۳۷۹)، ایرانشناسی: کردها و کردستان در گذر زمان، فصلنامه مطالعات ملی، سال دوم، شماره ۵.
۱۳. رینگمار، اریک (۱۴۰۱)، تاریخ روابط بین الملل، انتشارات مخاطب، مترجم: روح اله طالبی آرانی، چاپ اول، تهران.
۱۴. شبکه شرق (۱۴۰۴)، چرخش تاریخی پ.ک.ک، <https://sharghdaily.com>
۱۵. فتح الهی، عبدالرحمن (۱۴۰۳)، نقطه عطف در مناقشات ترکیه و پ.ک.ک، دیپلماسی ایرانی، کد: ۲۰۳۱۴۱۶،
<https://www.irdiplomacy.ir>
۱۶. قدس (۱۴۰۴)، چاقوی دولبه پ.ک.ک، نگاهی به پیامدهای منطقه ای انحلال حزب کارگران کردستان برای ایران، <https://qudsdaily.com>.

۱۷. کاکایی، سیامک (۱۴۰۳)، پایان دادن به فعالیت مسلحانه پ ک ک تاثیرات مهم منطقه ای دارد، خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (ایرنا)، کد خبر: ۸۵۷۶۸۰۶۱،
<https://www.irna.ir>

۱۸. کاکایی، سیامک (۱۴۰۳)، معمای پ ک ک و تردیدهای آنکارا، روزنامه اعتماد، شماره: ۵۹۹۷،
<https://www.etemadnewspaper.ir>

۱۹. کرد پرس (۱۴۰۴)، بررسی زرادخانه پ.ک.ک و سرنوشت سلاح ها پس از انحلال،
 خبرگزاری کردپرس، کدخبر: ۲۷۸۴۶۱۳،
<https://www.kurdpress.om>

۲۰. کرد پرس (۱۴۰۴)، چرخش استراتژیک ایده های عبدالله اوجلان در گذر زمان،
 خبرگزاری کردپرس، کدخبر: ۲۷۸۴۳۸۰،
<https://www.kurdpress.om>

۲۱. کرد پرس (۱۴۰۴)، تحولات پس از انحلال پ.ک.ک، خبرگزاری کردپرس،
 کدخبر: ۲۷۸۴۳۱۲،
<https://www.kurdpress.om>

۲۲. کمالی، شقایق (۱۴۰۴)، بازتاب جهانی به کنگره تاریخ PPK در پاسخ به فراخوان
 اوجلان، خبرگزاری کردپرس، کدخبر: ۲۷۸۴۱۸۵،
<https://www.kurdpress.om>

۲۳. مجتهدی زنجیرآباد، ابوالقاسم، عیوضی، محمدرحیم (۱۳۹۷)، بررسی نظریه سازه
 انگاری در حوزه مطالعاتی روابط بین الملل و لزوم به کارگیری آن در راهبرد سیاست
 خارجی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه راهبرد، دوره ۲۷، شماره ۴.

۲۴. ملکی، محمدمهدی (۱۴۰۴)، پایانی بر چهار دهه نزاع و ناامنی در منطقه؛ انحلال
 "پ.ک.ک" موجی از امیدواری را ایجاد کرد، خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران
 (ایرنا)، کدخبر: ۸۵۸۳۰۵۳۲،
<https://www.irna.ir>

۲۵. میدل ایست نیوز (۲۰۲۵)، اختلافات داخلی در پ.ک.ک بر سر توافق با ترکیه و آینده
 نامشخص پس از اعلام انحلال،
<https://www.mdeast.news>

۲۶. ونت، الکساندر (۱۳۸۴)، نظریه اجتماعی سیاست بین الملل، انتشارات وزارت امور
 خارجه، مترجم: حمیرا مشیرزاده، چاپ اول. تهران.

27. Aydin, Selçuk (2025), War's Spiral, Peace's Ascent: Kurdish Politics at the Crossroads of History, gjia.georgetown.edu.

28. Bacik, Gokhan, Balamir Coskun, Bezen (2011), The PKK Problem: Explaining Turkey's Failure to Develop a Political Solution, *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol.34, No.3, pp.248-265, (doi:10.1080/1057610x.2011.545938).

29. Baris, Hanifi (2020), Radical Democracy and Self-Governance in Kurdistan, E-International Relations, <https://www.e-ir.info/2020/12/15/radical-democracy-and-self-governance-in-kurdistan/>.
30. Butler, Daren, Toksabay, Ece (2025), Kurdish PKK ends 40-Year Turkey Insurgency, Bringing Hope of Regional Stability, <https://www.reuters.com>.
31. Crimethinc (2025), Making Sense of the PKK's Self-Dissolution, Crimrthinc.co/2025/07/13.
32. Dalay, Galip (2025), The Dissolution of the PKK Could Transform Turkey's Domestic Politics and Foreign Policy, Chathamhouse.org.
33. Finnemore, Martha, Sikkinik, Kathryn A., (1998), International Norm Dynamics and Political Change, International Organization, (Doi:10.1162/002081898550789).
34. Genç, Özge (2025) Will the PKK's Historic Disbandment Transform the Turkish Republic?, Middle East Council on Global Affairs, <https://www.mecoucil.org>.
35. Gunes, Cengiz (2018), The Kurds in a New Middle East; The Changing Geopolitics of a Regional Conflict, Palgrave Macmillan, ISBN-13:978-3030005382.
36. Haghpanah, Jafar (2011), Identity, Ethnicity and Foreign Policy in Middle East Regards, Politics Quarterly, Vol.41, No,1.
37. Jongerden, Joost (2017), Gender quality and Radical Democracy: Contractions and Conflicts in Relation to the "New Paradigm, within the Kurdistan Workers' Party (PKK), journals.openedition.org.
38. Kraveli, Halil (2025), The End of the PKK?, Foreignaffairs, Foreignaffairs.com/turkey/end-PKK-assad-syria.
39. Ozkizilcik, Omer (2020), Why Iran is Shielding the PKK in Iraq, TRTWORLD, <https://www.trtworld.com>.
40. Runner, Blade (2025), PKK Dissolution: The Long Farewell to Vanguardism, Counervortex, Counervortex.org.
41. Stinson, Curtis (2025), The PKK's Rise and Redeption, Independently Published, ISBN13:978-8283681931.

42. The New Arab (2025), Spokesperson Zagros Hiwa Outlines Conditions for the PKK to Disarm and Make Peace with Turkey, <https://www.newarab.com>.
43. Wendt, Alexander (1999), Social Theory of International Politics, Cambridge University Press.
44. Yeşiltaş, Murat (2025), The PKK's Dissolution and the Path to Lasting Peace, Setav.org.